

Verslag Dienstreis Ghana 16-23 januari 2010

Mara de Groot

Doel Missie

Van 16 tot en met 23 januari bezochten Frans van Dijk en Mara de Groot van het Nationaal Archief Ghana. Doel was de situatie in het Nationaal Archief (PRAAD) ter plekke te beoordelen, mogelijk GCE-archiefmateriaal te lokaliseren, projectplannen in het kader van het GCE-programma af te stemmen, kopstukken binnen het Gemeenschappelijk Cultureel Erfgoed (op het gebied van archieven, (maritieme)archeologie, gebouwd erfgoed en museaal) te spreken en ideeën te inventariseren. Daarnaast was het de bedoeling het GCE-programma en AWAD opnieuw onder de aandacht te krijgen.

maandag 18 januari

Bezoek aan **PRAAD**. We kregen een rondleiding door drie depots, het digitaliserings- en het conserveringslab. Veel apparatuur is kapot of functioneert slecht, zoals de compressor en de reader/printer. Er wordt volgens de leiding wel contact opgenomen met de Europese fabrikanten, maar veelal zonder resultaat. Vanwege het verouderde materiaal is er een grote kans dat de fabrikanten niet meer bestaan. De situatie in de depots is slecht; de airco is al vele jaren kapot. De ruimte is heet en vochtig. De schimmels en het stof slaan onmiddellijk op je keel. In de warme omgeving gedijen de schimmels en insecten uiteraard goed en tegelijkertijd gaan allerlei chemische processen sneller. Zelfs de verlichting functioneert niet in de depots. Dit heeft volgens de leiding te maken met de vele 'power failures'. Er moet nog een stabiel power system opgezet worden via een adapter. In de stellingen is een deel van het materiaal in dozen verpakt, een deel in papieren mappen, maar een groot deel (vooral kaartmateriaal) ligt semi-opgestapeld op de planken. Het personeel geeft aan last te hebben van de niet-functionerende airco en verlichting. De twee depotmedewerkers gaan met een zaklamp op zoek naar archiefstukken als hier vraag naar is. Als het materiaal in een zeer slechte staat blijkt te verkeren, gaat het uit de roulatie richting het conserverings/restauratielab, waar het vervolgens in een massa werkvoorraad terechtkomt.

's Middags gezamenlijk met de **Head of Archives Division Helen Afi Adzepko** richting **Legon University**. We worden ontvangen door **Bart Veenstra van KIT** en mevrouw Gifty Koachy in de Balme Library. Mevr. Koachi is waarnemend bibliothecaresse. KIT en Balme Library werken samen aan een project om behoud en toegankelijkheid van de Africana Rare Book Collection te bevorderen. Voordat KIT bij de Balme Library betrokken raakte was het materiaal naast algemeen verval onderhevig aan diefstal en beschadiging omdat de ruimte vrij betreedbaar was. De Furley collectie is een onderdeel van de Rare Book Collection. Het is een secundair archief (kopieën), aangelegd door de heer Furley in de jaren 30 tot en met de jaren 50 van de twintigste eeuw. Het is een belangrijke bron voor de koloniale geschiedenis van Afrika aanwezig in Afrika én toegankelijk vanwege de Engelse taal. Digitaliseren van het materiaal zou een eerste stap zijn op weg naar volledige toegankelijkheid. PRAAD biedt aan mee te willen helpen bij het conserveren van het materiaal.

Na afloop een bezoekje gebracht aan de heer **Kofi Baku**, docent aan de Geschiedenis faculteit van de Legon Universiteit. Deze heer is betrokken geweest bij AWAD maar is al lange tijd uit het vizier verdwenen. Volgens de heer Baku is dat voor een groot deel te wijden aan het falende emailsysteem van de universiteit en daarom geeft hij ons zijn persoonlijke email. De heer Baku zegt dat er wel degelijk interesse is van de Geschiedenis studenten voor de koloniale geschiedenis Nederland-Ghana, maar dat er te veel hindernissen te nemen zijn. Het belangrijkste struikelblok is de taal. Er wordt geen (oud)Nederlands onderwezen in Ghana. Er

is niemand in Ghana die oud Nederlands beheerst en zich met deze geschiedenis bezig houdt sinds de dood van dhr van Dantzig in 2000. Er is weinig kennis over deze relatie, terwijl die er wel is voor de Engelse koloniale geschiedenis (vanwege de niet bestaande taalbarrière). Als er mogelijkheden voor studenten waren om (in Nederland) Nederlands te leren en vervolgens de bronnen te bestuderen dan zou daar gebruik van gemaakt worden. Het is een kip en het ei kwestie: is er intrinsieke behoefte om Nederlands te studeren en de bronnen te raadplegen of gaat die interesse pas leven als de mogelijkheden hiervoor geboden worden? Onze conclusie is dat er een onnatuurlijke scheiding is getrokken in het GCE-programma tussen erfgoedbewaarders en erfgoedgebruikers. Beiden hebben elkaar nodig. Bij een eventueel toekomstige 'GCE-2' zou de universitaire wereld (taal en geschiedenisfaculteit) er idealiter bij betrokken moeten worden. Er is een lange termijn oplossing nodig voor de taalkwestie waar op dit moment niet aan voldaan kan worden. NA zal met de universiteit Leiden aan tafel gaan om een eventuele uitbreiding met het Atlantisch gebied (of equivalent) van Enkompass te bespreken.

Dinsdag 19 januari

Eerst een voorbespreking KIT en NA over samenwerking in Legon project. KIT gaat een GCE-subsidie aanvraag doen bij de ambassade voor het opzetten van een klimaatkamer, het trainen van personeel, hulp bij het opstellen van richtlijnen (beleid) voor collectiebeheer, het digitaliseren van de Furley Collectie en een nieuwe index hierop maken. NA biedt aan de workshops voor de experts uit de prioriteitslanden ook open te stellen voor een medewerker verantwoordelijk voor het beheer van de Africana Rare Book Collection van de Legon Universiteit. Omdat het uiteindelijke doel van de archievenpoot van GCE een portal is waarop de GCE-archieven samenkomen zou de gedigitaliseerde Furley collectie een waardevolle toevoeging zijn. Bij de ambassade zijn de plannen uitgebreid toegelicht. **Dhr de Wilde van de Nederlandse ambassade** heeft al eerder een bezoek gebracht aan de Africana Rare Book Collection en is geïnteresseerd in het subsidiëren van een deel van de activiteiten met betrekking tot de Furley Collectie. Het NA licht de waarde toe van de collectie: puur archivistisch gezien is het niet erg waardevol als zijnde een secundair archief, maar omdat het in Afrika de enige redelijk complete en toegankelijke bron (Engelstalig) is voor de koloniale geschiedenis Nederland-Ghana is het toch van groot belang.

De Legon universiteit kan geen 40% van de totale kosten opbrengen. De 40-60% verdeling kan KIT ondervangen door Nuffic Tarieven te gebruiken. De Legon Universiteit levert materiaal en manuren, KIT stelt zelf budget beschikbaar en daarnaast wordt er GCE-budget aangevraagd. Bert geeft aan het MOU KIT-Legon te willen inzien en dat het projectvoorstel ingediend kan worden.

Het NA wil twee projecten aan de ambassade voorleggen. Dit is ten eerste het tweede deel van een archiefgids over archiefmateriaal met betrekking tot Ghana aanwezig in Nederland. De eerste Ghana-gids is een toegang tot de archieven in het NA, maar daarbuiten (zoals in de archieven van Rotterdam en Amsterdam) zijn ook nog veel bronnen over Ghana. Een tweede deel van de Ghana-gids zou het overzicht compleet maken. Het tweede project is door PRAAD voorgesteld, namelijk een tentoonstelling over de gezamenlijke geschiedenis. Het NA zou kopieën kunnen leveren van kaartmateriaal aanwezig in het NA. Als locatie is het Nationaal Museum een optie waarmee PRAAD reeds banden heeft. Dit museum besteedt al aandacht aan slavenhandel (Slave Route Project UNESCO).

Er zijn nog niet veel projectideeën bij de ambassade binnen gekomen. Er zijn wel ideeën voor restauratie van het Ussher fort in Jamestown, maar dit fort heeft meer met het Engelse

koloniale verleden te maken. Het probleem is dat culturele instellingen in Ghana financieel heel zwak zijn. Daarnaast het probleem van betrouwbaarheid. Het Java Elmina museum heeft ook van zich laten horen, maar er moet nog een onderzoek plaatsvinden naar intenties en betrouwbaarheid. De Legon Universiteit wordt als een zeer betrouwbare partner beschouwd.

Wat betreft Maritieme archeologie zijn er geen initiatieven. In de LSP van Ghana heeft maritieme archeologie prioriteit. Echter, gezien het feit dat er in Ghana geen geld is voor GCE en gezien het feit dat Ghana op het punt van maritieme archeologie geen capaciteit bestaat om 1) het uit te voeren 2) toezicht te houden op hetgeen op zee gebeurt, lijkt de prioriteitstelling niet aan te sluiten bij de Ghanese realiteit. Het is bekend dat er schatzoekerij plaats vindt, dus als er al activiteiten deze kant op zouden gaan dan zouden die op het gebied van beheer en veiligheid moeten zijn. Als er al kennis over maritieme archeologie zou zijn, dan moet die geconcentreerd zijn bij de Legon University. Unesco regiokantoor is (nog) niet betrokken bij onderwaterarcheologie.

Die avond een diner met Bart van Kit en **Hans Kroll van GHANECC, de Netherlands Chamber of Commerce and Culture**. Hij organiseert onder andere programma's voor handelsmissies en werkt daarbij nauw samen met de ambassade. Hans zegt dat cultuur weinig tot geen aandacht krijgt in Ghana. Er zijn zoveel andere primaire levensbehoeften. De geschiedenis van Ghana bestaat ook niet; Ghana als land bestaat pas sinds 1957. De grenzen zijn arbitrair, dwars door stamverbanden heen getrokken. De stammen leven samen binnen de grenzen maar er is weinig tot geen cohesie. Er wordt niet veel aandacht aan de koloniale geschiedenis besteed omdat dat ver van de mensen af staat. Engelse overheersing gaat over Engelse geschiedenis, de Nederlandse connectie is amper bekend. Hans kent geen voorbeelden van Nederlandse bedrijven die zouden willen investeren in gemeenschappelijk erfgoed. Wellicht dat Vlisco en Bols interessant zijn.

Woensdag 20 januari

We bezoeken PRAAD om de projectvoorstellen af te stemmen. PRAAD heeft zijn wensen van tevoren bij ons in geleverd, deze zijn in het kort: training of staff, digitale kopieën van de 'migrated archives', een GCE-portal, apparatuur en hulp bij inrichten van een nieuw conserveringslab, hulp bij opstellen beleid/richtlijnen en het opzetten van een tentoonstelling over de Ghanees-Nederlandse relaties.

PRAAD heeft behoefte aan training op alle gebieden omdat zij graag een voorbeeld wil zijn voor andere Afrikaanse landen. Op internet wordt gezocht naar internationale best practices en PRAAD is actief binnen ICA en Warbica (ICA WEST AFRICA). Het NA gaat dit jaar beginnen met het aanbieden van workshops die open staan voor de aangewezen experts in de prioriteitslanden. Het eerste thema dat behandeld zal worden is UPAA (Universal Procedure for Archival Assessment) in mei/juni. Hierbij zal ook de inmiddels vertaalde shadeatlas uitgedeeld worden aan de partners. Helen geeft aan dat zij een workshop over internationale gestandaardiseerde toegangen (EAD) als thema zou willen. Momenteel wordt er nog gebruikt gemaakt van een verouderde toegangsgids voor de archieven aanwezig in PRAAD. Workshops kunnen ook gehouden worden in de prioriteitslanden zelf. PRAAD gaat nadenken of er een thema is waarvoor zij een workshop zouden kunnen hosten.

PRAAD geeft aan alle 'migrated archives' aanwezig in het NA als digitale kopie te willen hebben. We vertellen ze dat dit onmogelijk is omdat het om grote volumes gaat en het veel te kostbaar wordt. Het is wel mogelijk een selectie te maken uit de Ghana-gids van items die

prioriteit hebben voor Ghana. Deze zouden dan eventueel in een goede kopievorm gebruikt kunnen worden voor de eveneens voorgestelde tentoonstelling.

Een volgende wens was een portal die alle partners uit het GCE-programma aan elkaar verbindt. Dit is inderdaad het belangrijkste doel van de archiefpoot van het GCE-programma (Hier zou voor Ghana de Furley collectie op geplaatst kunnen worden).

PRAAD zou ook graag consultants naar Ghana willen laten komen om advies te krijgen over de herinrichting van de laboratoria. Omdat het budget van het NA primair gebruikt wordt voor multilaterale projecten kunnen we hier niet aan voldoen. Bovendien verwachten wij dat de thema's conservering, digitalisering en toegankelijkheid grotendeels behandeld zullen worden in de workshops. Eventueel zouden er daarna nog experts die kant op kunnen gaan voor specifieke problemen, maar omdat het een bilateraal project is past deze aanvraag beter bij de ambassade.

Dan bestaat er de wens om personeel stage te laten lopen bij het NA. Omdat dit wederom een bilaterale aanvraag is, verwijzen we naar de ambassade (het is wellicht mogelijk om bij de behoudcursus in Suriname aan te haken of stageairs mee te laten lopen bij het conserverings- en digitaliseringstraject voor de Surinaamse Teruggave, deze laatste twee opties zijn overigens niet besproken met PRAAD).

Ook wat betreft het aanschaffen van apparatuur kunnen wij niet tot hulp zijn. Het GCE-budget kan niet aangesproken worden hiervoor. Bovendien is adequaat beheer van de Ghanese archieven de verantwoording van de eigen staat. Helen geeft aan dat als er workshops gehouden worden over bijvoorbeeld digitalisering dat er wel rekening mee gehouden moet worden dat er in het thuisland niet altijd de beschikking bestaat over moderne apparatuur.

PRAAD staat volledig achter het plan van het NA om een tweede Ghana-gids te maken zodat er een compleet beeld is van al het archiefmateriaal in Nederland met betrekking tot Ghana.

Vervolgens bestaat er een idee van PRAAD over een tentoonstelling die de (historische) relatie Nederland-Ghana belicht. De geschiedenis van de Ghanese KNIL-militairen zou ter sprake kunnen komen, maar ook oude en contemporaine handelsrelaties en goederen, forten/huizen van afstammelingen en de huidige Ghanese aanwezigheid in Nederland. Wellicht dat er samenwerking met het Nationaal Museum en de ambassade mogelijk is.

Later die ochtend arriveert Bert de Wilde bij PRAAD. Hij verneemt van de plannen en krijgt eveneens een rondleiding. Bij deze rondleiding treffen we ook kopieën aan van kaarten van Ghana die het ARA (nu NA) in 1961 al naar PRAAD heeft gestuurd. Na afloop van het bezoek zegt Bert blij te zijn met de kennismaking en de samenwerking NA-PRAAD te waarderen. Hij wil graag contact houden met beide instellingen en gaat kijken op welke wensen van PRAAD hij in kan gaan vanuit het C&O en GCE budget. NA belooft contact te houden met Bert en hem dit rapport te sturen.

Donderdag 21 januari

Castle of Good Hope bezocht in Senya Beraku. Dit is een minder bekend (Nederlands) fort. Het fort verkeert in goede conditie. Er wonen verschillende mensen in het fort. **Cape Coast Castle**, dat we hierna bezoeken, is een veel groter fort met veel meer bezoekers. Dagelijks bezoeken 500 mensen het fort en krijgen een rondleiding. Hier spreken we **Nicholas Ivor van de Ghana Museums and Monuments board**. Momenteel is dhr. Ivor bezig met

restauratiewerkzaamheden en onderzoek bij fort Appolonia. Hij zegt dat er een tiental jaar geleden vanuit de overheid veel meer steun was voor culturele initiatieven. Er werd veel onderzoek en restauratiewerk gedaan. Momenteel heeft de weinig over voor cultuur. Hij beaamt dat Ghana meer betrokken zou moeten zijn bij AWAD, maar om daadwerkelijk iets te kunnen bereiken in Ghana op het gebied van Mutual Cultural Heritage is er simpelweg geld nodig. Bijvoorbeeld op het gebied van Maritieme archeologie. Vanuit Ghana gebeurt er nog weinig op dit gebied. Christopher deCorse van de Syracuse University (US) heeft onlangs met Phd studenten een survey gedaan naar scheepswrakken voor de kust van Ghana. Ze hebben daarbij een wrak gelokaliseerd dat verondersteld wordt Nederlands te zijn. De vondsten (aardewerk en steengoed) zijn naar Zuid Afrika gegaan voor onderzoek. Ghana heeft niet de middelen en kennis om dit te conserveren en te bestuderen.

Na hem nog eens geïnformeerd te hebben dat er fondsen zijn bij de Nederlandse Ambassade, vervolgden we onze weg naar het **Java Elmina museum**. We worden ontvangen door de curator, mevrouw **Lucie Cofie**. Dit museum is in 2003 opgezet door dhr Thad Ulzen, een afstammeling van een Javaanse soldaat in het KNIL-leger. Het onderwerp is de geschiedenis van de Ghanese soldaten in het KNIL leger, hun afstammelingen die zowel in Java als Nederland zich vestigden of weer terugkeerden naar Ghana en het grotere verhaal van Elmina. Zo zijn er bijvoorbeeld zwarte wajangpoppen, een Engelse vertaling van het boek 'de zwarte met het witte hart', textiel met Javaanse patronen van het Nederlandse bedrijf Vlisco dat heel populair is in het hedendaagse Ghana. Het museum stelt materiaal tentoon dat geschonken is door o.a. KIT, het Scheepvaartmuseum, universiteit Leiden en het NA (Destijds ARA). Mevr. Ineke van Kessel heeft het museum van advies en materiaal voorzien. Dhr Ulzen en mevr. Cofie hebben ook tekst geleverd voor het GCE-boek. Tot slot bezoeken we **Elmina Castle**, dat eveneens in een zeer goede staat verkeert. Er hangt een plaquette die door de Ghanese stamhoofden is gemaakt om hun aandeel in de slavenhandel aan te geven. Hoe onmenselijk de slavenhandel was, er wordt ook met een positief oog naar gekeken (culturele, economische en sociale verrijking in the end). We krijgen een rondleiding, maken nog wat foto's voor het GCE-boek en vertrekken.

Vrijdag 22 januari

Gesprek met mevr. **Akosua Perbi, historicus aan de Legon Universiteit en dhr. Bredwa-Mensah, historisch archeoloog** aan dezelfde universiteit. Laatstgenoemde is betrokken bij onderzoek en restauratie van Deense plantages aan de Ghanese kust. Op deze plantages zijn nog altijd de van oorsprong Indiase Tamarinde boom te vinden. Dhr. Mensah, die het Deens passief beheerst, gebruikt bij zijn onderzoek Deense archieven en werkt samen met dhr Göbel van het Deense Nationaal Archief. De vondsten die tijdens het archeologisch onderzoek gedaan worden, willen zij tentoonstellen in een voormalig plantershuis dat ingericht wordt als museum. Mevr. Perbi is vooral betrokken bij het thema 'indigenous slavery' en werkt met dhr Mensah samen bij archeologisch onderzoek naar slavengraven. Daarnaast onderzoekt ze oral history over dit thema en interviewt ze Chiefs hierover. Er zijn plusminus 20 studenten geschiedenis aan de Legon Universiteit. De 17^e en 18^e eeuw is een vast onderdeel van het curriculum en daarom komen studenten automatisch in contact met het thema koloniale geschiedenis en slavernij. Volgens Perbi en Bredwa zijn de studenten zeer geïnteresseerd in (historische) handelsrelaties tussen Ghana en Nederland. Het probleem is wederom dat er geen toegang is tot de bronnen, terwijl studenten wel getraind worden in het gebruik van archiefmateriaal als primaire bron. Nu worden alleen artikelen uit internationale magazines gebruikt om wetenschappelijk onderzoek op voort te bouwen. Idealiter zouden enkele promovendi in staat gesteld moeten worden Nederlands te leren en de bronnen te onderzoeken.

Frans legt uit wat het GCE-programma inhoudt. Dhr. Mensah denkt dat er mogelijkheden zijn om net als de Denen een integraal programma met archief- archeologisch-, bouwhistorisch onderzoek op te zetten met betrekking tot het thema plantage economie. Axime is een voorbeeld van een locatie waarvan bekend is dat er katoen werd verbouwd door Nederlanders. Het Deense voorbeeld zou gevolgd kunnen worden door een plantershuis in te richten als museum. Omdat het centrale thema van GCE migratie is, is Java hill in Elmina wellicht ook interessant. Hier zou onderzoek gedaan kunnen worden naar de KNIL-soldaten die terugkwamen naar Ghana.

Vooraf Denemarken en Nederland zijn erg betrokken op het gebied van GCE met Ghana. De Denen zijn met een soortgelijk GCE programma bezig. Engeland bekommerd zich daarentegen weinig tot niet om de gezamenlijke geschiedenis. In het Slave Route Project is de Nederlandse ambassade nauw betrokken geweest en heeft een grote financiële bijdrage geleverd.

We informeren nog naar dhr. George Hagan, die aanwezig was bij de GCE-conferentie in den Haag in 2008. Hij is na het aan de macht komen van de nieuwe regering met pensioen gegaan. Hij speelt nu geen rol meer binnen GCE. Niemand kan ons iets vertellen over zijn vermeende betrekking bij UNESCO World Heritage.

Tot slot een bezoek aan Dutch Accra. Dutch Accra is aan de kust gelegen en is het oudste gedeelte van Accra. Hier zijn nog restanten van Nederlandse en Engelse pakhuizen. Tevens bevindt zich hier het Ussher fort, waarvoor bij de Nederlandse ambassade een aanvraag voor restauratie is binnengekomen. Er resteert echter weinig van het Nederlandse gedeelte. Het fort is voor het overgrote deel Engels. We worden in Dutch Accra rondgeleid door een local die ons in contact brengt met afstammelingen van de van der Pui familie. Trots tonen zij ons hun huis (Jacobus House). Ghanezen met Nederlandse roots zijn opmerkelijk genoeg trots op hun afkomst. Er wordt niet direct een relatie gelegd met slavenhandel. De nadruk wordt daarentegen gelegd op de handel en rijkdom die onderlinge contacten hebben voortgebracht.

CONCLUSIES

- Een groot deel van de Ghanese archieven in PRAAD verkeert in slechte conditie, evenals de gebruikte apparatuur. Het valt buiten het de scope van het GCE-programma om hier een oplossing voor te zoeken.
- Er is geen primair GCE-materiaal aanwezig in PRAAD noch Balme library
- Er is weinig tot geen kennis van de gemeenschappelijke geschiedenis met Nederland bij de gemiddelde Ghanees. 'Not a topic, not an issue'.
- De historische band met Nederland wordt echter wel gewaardeerd, vooral onder afstammelingen van de Nederlanders. Zij leggen de nadruk op de bijzondere handelsgeest van de Nederlanders en de verrijking die de onderlinge contacten hebben gebracht.
- Er is wel interesse voor de historische handelsrelaties met Nederland bij de Geschiedenis faculteiten en diverse deskundigen, maar men kan er niets mee omdat er geen toegang is tot de primaire bronnen.

- De lancering van de Ghana-gids in Ghana in 2006 is minder goed verlopen. Het boek is weinig bekend, terwijl dit de toegang is tot de bronnen m.b.t. Ghana aanwezig bij het NA.
- Onderzoekspoot mist in het bestaande GCE-programma. Er wordt een streep getrokken tussen erfgoedbeheerders en erfgoedgebruikers, terwijl beiden elkaar nodig hebben.
- Het grootste struikelblok is taal. De taalbarrière verhindert niet alleen onderzoek in archieven, maar ook archeologisch/bouwhistorisch onderzoek en zelfs indirect het museumwezen.
- Men lijkt niet bekend te zijn met projectmatig werken. De subsidiemogelijkheden blijven onbenut omdat men niet precies weet hoe verder. Begeleiding vanuit NL bij het opstellen van de projectplannen lijkt wenselijk.

ACTIEPUNTEN

- Stuur follow up naar PRAAD en betrek de ambassade hierbij
- Stuur artikel van van Kessel naar PRAAD m.b.t. Black Dutchmen.
- Bespreken conclusies binnen coördinatiegroep en Awad
- Neem contact op met Universiteit Leiden over mogelijkheden taalonderwijs voor de West
- Opstellen projectplan voor tweede Ghana-gids
- Hulp bij opstellen projectplan Tentoonstelling (PUM-expertise?)
- Bij toekomstige lancering deel 2 Ghana-gids, deel 1 opnieuw onder de aandacht brengen.
- Vergelijk het Deense GCE programma met Ghana